

اثر لیتیم کلراید بر روی حافظه و رفتار در موش صحرانی

دکتر اردشیر ارضی^۱، دکتر مجید مستوفی^۲

۱- دانشیار گروه فارماکولوژی، دانشگاه علوم پزشکی اهواز ۲- دکتر داروساز

سابقه و هدف: داروهای مورد مصرف در اختلالات خلقی معمولاً برای مدت زمان نسبتاً طولانی بکار می‌روند. لذا آگاه بودن از آثار ناخواسته آنها بخصوص آثار روانی و بالارخص اثر آنها بر روی حافظه و رفتار از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در مطالعه حاضر سعی بر آن شد که اثر لیتیم به عنوان یک داروی مؤثر در پیشگیری از بیماری مانیا - دپرسیو و درمان کننده مانیا بر روی حافظه و رفتار مورد بررسی قرارگیرد.

مواد و روشها: در این مطالعه تجربی، از موش‌های صحرانی نر با محدوده وزنی ۱۵۰-۱۲۰ گرم استفاده شد. موشها به دو گروه ۵۰ تائی تقسیم شده و طی مراحل اثر لیتیم بر روی حافظه و رفتار آنها، مورد مطالعه قرار گرفت. در این مطالعه از T-maz استفاده شد. آزمایش طی یک دوره سه روزه انجام شد که روز اول به عنوان مرحله اکتشاف، روز دوم به عنوان مرحله یادگیری و روز سوم به عنوان مرحله ضبط محسوب گشت. در این مطالعه دو اثر بررسی شد: (۱) تعیین جهت ورود موشها به هر یک از بازوهای مان T شکل در مرحله ضبط حافظه در مقایسه با جهتی که در مرحله یادگیری فراگرفته بودند. (۲) اندازه‌گیری زمان لازم جهت رسیدن موشهای تحت آزمایش به جعبه هدف در مقایسه با موشهای گروه کنترل. نهایتاً داده‌ها با هم مقایسه شدند.

یافته‌ها: نتایج حاصل از این مطالعه پس از تجزیه و تحلیل آماری نشان داد که موشهای تحت آزمایش در مقایسه با گروه کنترل، دچار اشکال در انتخاب جعبه هدف شدند. همچنین زمان لازم جهت رسیدن به جعبه هدف برای گروه تحت آزمایش در مقایسه با گروه کنترل بیشتر بود.

نتیجه‌گیری: با توجه به یافته‌ها می‌توان گفت که لیتیم کلراید دارای اثر منفی بر روی حافظه و رفتار موشهای صحرانی می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: لیتیم کلراید، حافظه، رفتار، موش صحرانی.

مقدمه

افسردگی و مانیا و همچنین در بیماریهای سایکوسوماتیک و در تمام بیماریهای مغزی و نخاعی، می‌توان نشانه‌ای از تغییر در میزان واسطه‌های شیمیایی و یا آسیب‌های نرونی را مشاهده نمود (۱). در میان پدیده‌های مختلف مغز، حافظه و رفتار همواره در معرض تغییرات ناشی از عوامل محیطی بوده که بعضی از این عوامل اثرات مثبت و بعضی

سازمان پیچیده و در عین حال ظریف مغز، این سیستم حیاتی را مستعد هرگونه آسیب ناشی از محرک‌های فیزیکی و شیمیایی نموده است. لذا کوچکترین تغییر در ساختمان و واسطه‌های شیمیایی یک ناحیه از مغز می‌تواند در عملکرد آن بنحو چشمگیری اثر بگذارد. به همین دلیل در بیماریهای خلقی مانند جنون، اضطراب

ساعت روشنایی و ۱۲ ساعت تاریکی در حالی که از غذای فشرده و آب لوله کشی شهر استفاده می نمودند، نگهداری شدند. حیوانات یک ساعت قبل از آزمایش از اتاق حیوانات به آزمایشگاه منتقل شده تا با این محیط آشنایی پیدا کنند. لازم به یادآوریست که موشها یک روز قبل از آزمایش تحت رژیم گرسنگی قرار گرفتند. روز اول و دوم به محض تمام شدن آزمایش، فقط به مدت ۳۰ دقیقه به غذا دسترسی پیدا نمودند، اما قبل از مطالعه و در طول آزمایش همواره به مقدار کافی آب دسترسی داشتند.

موشها پس از توزین و علامت گذاری به دو گروه تحت آزمایش و کنترل تقسیم شدند و اثر لیتیم بر روی حافظه و رفتار حیوان در طی سه روز به صورت ذیل بررسی گردید: روز اول (مرحله اکتشاف):

موش صحرایی در موقعیت شروع دستگاه ماز T شکل قرار گرفت و اجازه داده شد که به مدت ۵ دقیقه آزادانه محیط را مورد جستجو قرار دهد. در این مرحله یادداشت شد که هر موش برای اولین بار بر طبق عادت وارد کدام یک از بازوهای ماز گردید. روز دوم (مرحله یادگیری):

الف) غذای حیوان در جعبه هدف در بازوی مقابل بازویی که روز اول حیوان برای اولین بار وارد آن شده بود جای داده شد و بازوی دیگر ماز بسته شد. پس از قرارداد موش در جعبه اجازه داده شد وارد بازویی که ظرف غذا در آن قرار دارد، شود و ۳۰ ثانیه از غذا استفاده کند.

ب) ۵ دقیقه بعد از مرحله (الف) بازوی فاقد غذا باز نگهداشته، و بازوی حاوی غذا بسته شد. موش در جعبه هدف قرار گرفت و اجازه داده شد که وارد بازوی ماز شده و مدت ۳۰ ثانیه در جعبه هدف بدون غذا بماند.

ج) ۵ دقیقه پس از مرحله (ب)، مرحله (الف) دوباره تکرار شده و بلافاصله موش تحت تزریق زیرجلدی لیتیم کلراید (۵ میلی گرم بر کیلوگرم) قرار گرفته و از ماز خارج شد. باید یادآور شد که موشهای گروه کنترل سرم فیزیولوژی دریافت نمودند.

اثرات منفی بر حافظه و رفتار می گذارند. لیتیم از عناصر طبیعی و سبک ترین فلز قلیائی است. این عنصر یک کاتیون یک ظرفیتی است که به صورت املاح کربنات و سیترات جهت مصرف خوراکی در دسترس می باشد (۱). این ترکیب به راحتی از طریق دستگاه گوارش جذب شده و فاقد پروتئین باندینگ بوده و ابتدا در مایع خارج سلولی منتشر و با ادامه درمان وارد سلول شده و سپس در حجم کل آب بدن انتشار می یابد. انتشار این دارو در اعضائی چون ماده سفید مغز، استخوانها و غده تیروئید بیشتر از دیگر اعضا می باشد (۱).

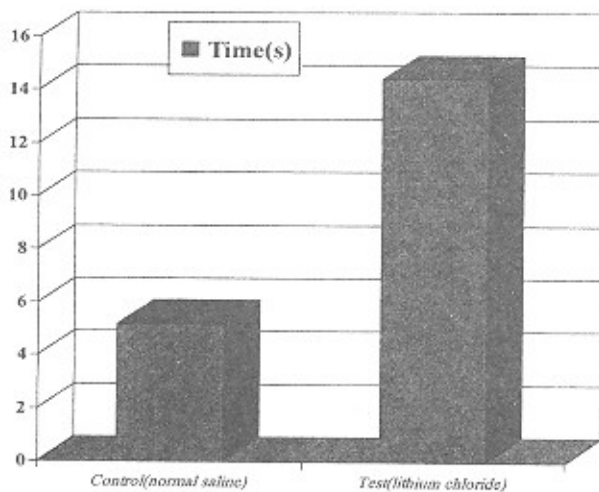
لیتیم کلراید در قرن نوزدهم جهت درمان هیپرتیروئیدیسم و ملخ بروماید آن جهت درمان صرع مورد استفاده قرار می گرفت. در سال ۱۹۴۰ لیتیم کلراید به عنوان جانشین در رژیم غذایی کم نمک بیماران مبتلا به نارسائی قلبی استفاده شد که متأسفانه سمیت آن موجب مرگ بعضی از بیماران گشت. در سال ۱۹۴۹ اثر لیتیم در درمان مانیا به اثبات رسید. لیتیم داروی انتخابی در درمان شیدائی - افسردگی Manic-Depressive می باشد (۲).

از آنجائیکه کاربرد این دارو ممکن است برای مدت طولانی ادامه داشته باشد، لذا ضروریست که از عوارض ناخواسته دارویی آن اطلاع دقیقی در دسترس باشد تا بتوان از ظهور آنها جلوگیری کرده و یا پس از ظهور، بنحو شایسته ای در جهت رفع آنها کوشید. در حال حاضر محققین بسیاری در سراسر دنیا روی آثار مرکزی لیتیم بخصوص اثر آن بر روی حافظه مطالعه می نمایند (۳).

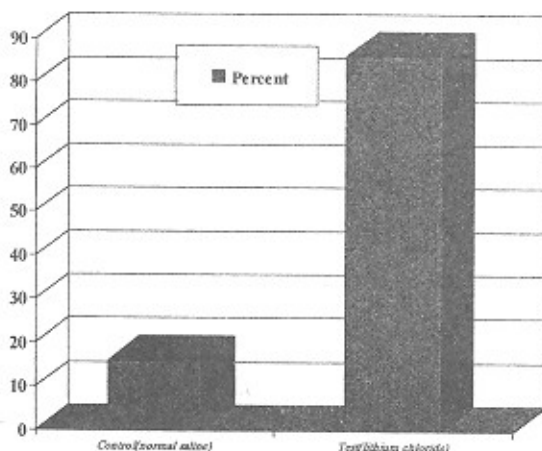
در مطالعه حاضر نیز سعی بر آن شد که به موازات تحقیقات دیگر، اثر لیتیم بر حافظه و رفتار مورد مطالعه قرار گیرد.

مواد و روشها

در این مطالعه تجربی از موش های صحرایی نر از گونه N-MARI در محدوده وزنی ۱۵۰-۱۲۰ گرم استفاده شد. موشها در دمای 23 ± 2 درجه سانتیگراد و در وضعیت ۱۲

نمودار ۱. مقایسه زمان لازم جهت رسیدن موشهای صحرایی به جعبه هدف در گروه دریافت کننده لیتیم و گروه کنترل

نمودار ۲. مقایسه موشهای صحرایی دریافت کننده لیتیم با گروه کنترل در پیدا کردن جعبه هدف

در حافظه و نهایتاً اختلال در یادگیری می‌گردد. باید یادآور شد که سیستمهای مختلفی چون کلینرژیک، آدرنرژیک، دوپامینرژیک و سروتونرژیک در روند حافظه نقش دارند. مطالعات بسیاری نشان داده‌اند که داروی فایزوستیگمین و آگونیست‌های رسپتورهای موسکارینیک موجب تقویت یادگیری اجتنابی غیرفعال می‌شوند (۴). شواهد بسیاری بر این مسئله دلالت دارند که

روز سوم (مرحله ضبط در حافظه):

۲۴ ساعت بعد از مرحله یادگیری، دو بازوی ماز باز نگهداشته شد و غذا از جعبه هدف خارج شد. موش در جعبه شروع ماز قرارگرفت و اجازه داده شد که به طرف جعبه‌های هدف حرکت کند. در این مرحله دو عامل مورد مطالعه قرار گرفت: (۱) بازوئی که موش وارد آن شد. (۲) زمان لازم جهت رسیدن موش به جعبه هدف.

یافته‌ها

با استفاده از آزمون آماری T-Test متوسط زمان صرف شده جهت رسیدن به جعبه هدف در گروه تحت آزمایش و کنترل مورد مطالعه قرار گرفت. نتایج حاصل نشان داد که گروه تحت آزمایش (دریافت کننده لیتیم) ۹/۲ ثانیه نسبت به گروه کنترل (دریافت کننده سرم فیزیولوژی) جهت رسیدن به جعبه هدف بیشتر وقت صرف نمودند ($P < 0/01$) (نمودار ۱). همچنین در رابطه با انتخاب جعبه هدف، موشهای تحت آزمایش ۸۶ درصد دچار اشتباه شدند، درحالیکه موشهای کنترل ۱۶ درصد دچار خطا در انتخاب گشتند ($P < 0/01$) (نمودار ۲).

بحث

یادگیری توسط انسان و حیوان نیاز به عملکرد صحیح حافظه دارد. اگر ما آنچه را که تجربه کرده‌ایم به یاد نمی‌آوردیم هیچگاه قادر به یادگیری نبوده و زندگی ما خلاصه می‌شد در کسب یک سری تجارب زودگذر که با هم ارتباط زیادی نداشتند.

یکی از مسائل پیچیده در رابطه با تفکر، حافظه و یادگیری، عدم اطلاع دقیق از مکانیسمهای عصبی آنها است. جالب توجه است که حتی انهدام قسمت عمده‌ای از قشر مغز موجب از بین رفتن اعمال شناختی نمی‌شود. اما بی‌تردید میزان آگاهی فرد را از محیط کاهش می‌دهد. باید توجه داشت که ایجاد اختلال در هر یک از سه مرحله رمزگردانی، ذخیره سازی و بازیابی حافظه موجب اشکال

بررسیها نشان داده‌اند که سروتونین در حافظه کوتاه مدت زانو نقش دارد. همچنین مطالعات رفتاری بیانگر این واقعیت می‌باشند که سروتونین از طریق تغییر سنتز پروتئین و یا فسفوریلاسیون پروتئین مغز، در حافظه درازمدت دخالت می‌نماید (۱۴). تجویز عصاره جفت انسان موجب افزایش میزان سروتونین و کاهش مقدار منوآمین اکسیداز شده و نهایتاً موجب تسهیل یادگیری در افرادی که مشکل یادگیری دارند، می‌گردد (۱۵). تحقیقاتی که در سال‌های اخیر انجام شده، نشان می‌دهد که افزایش سروتونین و سایر مونوآمینها موجب افزایش یادگیری و تسهیل حافظه در افراد سالمند می‌گردد (۱۲).

طبق مطالعات انجام شده در رابطه با چگونگی اثر لیتیم کلراید بر روی رفتار و روند یادگیری در مدل‌های حیوانی، می‌توان چنین استنتاج نمود که لیتیم کلراید موجب تضعیف حافظه و یادگیری در طی آزمون رفتار اکتسابی می‌گردد. مطالعات محققین در رابطه با مکانیسم اثر لیتیم بر روی مراکزی که در فرآیند حافظه و یادگیری دخالت دارند، هنوز در حد تئوری و پیشنهادات می‌باشد. مکانیسمهای پیشنهادی برای اثر لیتیم عبارتند از تسهیل در تخریب کاتکولامینهای پیش‌سیناپسی، ممانعت از آزادسازی نورترانسمیتر در محل سیناپس و همچنین کاهش حساسیت غشاء پس‌سیناپسی و تغییر غلظت پیامبر ثانویه، اینوزیتول تری فسفات (IP3) می‌گردد (۱۶ و ۱۷). در مطالعات اخیر کاربرد لیتیم موجب اختلال در حافظه شد، به طوری که اکثر قریب به اتفاق حیوانات در آزمون ماز T شکل قادر به پیدا کردن جعبه هدف مورد نظر نشده و همچنین جهت رسیدن به جعبه هدف زمان طولانی‌تری را در مقایسه با گروه کنترل صرف نمودند. نتایج بدست آمده در این تحقیق در راستای مطالعات سایر محققین در نقاط مختلف دنیا بوده و همچنین همسو با مکانیسم اثر لیتیم و نقش نورترانسمیترها بر روی حافظه می‌باشد.

آنتاگونیستهای کلینرژیک حافظه را در حیوان و انسان مختل می‌سازند. تخریب سیستم کلینرژیک قاعده پیشانی مغز در بیماری آلزایمر، دلالت بر ادعای فوق دارد (۵). Drachman و Leavitt نخستین محققینی بودند که نشان دادند، اسکوپولامین منجر به اختلال حافظه در افراد جوان سالم می‌گردد که این عارضه شبیه به بیماری آلزایمر می‌باشد (۶).

مطالعات انجام شده نشان می‌دهند که کاتکولامینها موجب تسهیل فراخوانی حافظه می‌گردند (۷). تجویز لیزوراید، آگونیست دوپامین موجب تسهیل فراخوانی حافظه در موشها شده که جهت ایجاد فراموشی به آنها آنیسوماپسین (Anisomycin) تزریق شده بود (۸). بر طبق بررسیهای صورت گرفته، تجویز نوراپی نفرین اندکی پس از آموزش موش، اختلال در یادگیری ناشی از کاربرد دی‌اتیل‌دی‌تیوکاربامات (مهارکننده آنزیم دوپامین بتا‌هیدروکسیلاز) را کاهش می‌دهد (۹). مطالعات نشان داده‌اند که کاهش خفیف در میزان نوراپی نفرین قشر پیشانی مغز در میمونها موجب اختلال در یادگیری شده که شبیه به حالتی است که در میمونهای مسن پیش می‌آید. داروهای تقلد نورآدرنالین وضعیت حافظه را در موشهای مسن بهبود می‌بخشند (۱۰). تحقیقات نشان داده‌اند که افزایش فعالیت نوراپی نفرین توجه انتخابی را در حیوان افزایش می‌دهد (۱۱). همچنین مشاهده شد که افزایش نوراپی نفرین موجب افزایش یادگیری و تسهیل حافظه می‌گردد (۱۲). کاهش نوراپی نفرین در ناحیه نئوکورتکس میمونها موجب اختلال در یادگیری شبیه به حالتی که در سالمندی ایجاد می‌گردند، می‌شود. کلونیدین از طریق تحریک گیرنده‌های سیستم آدرنرژیک، باعث بهبود اختلال حافظه ناشی از سالمندی می‌گردد (۱۳). همچنین مشخص شده که داروهای افزایش‌دهنده آزادسازی نوراپی نفرین موجب بهبود عملکرد حافظه در موشهای سالمند می‌گردند.

References

1. Hardman JG, Goodman Gilman A, Limbird LE. Goodman and Gilman's The pharmacological basis of therapeutics. 9th edition. Mc Graw-Hill Companies, Inc. New york. 1996; 446-449.
۲. اتکینسون رل، اتکینسون رس، هیلگارد ار، زمینه روانشناسی، ترجمه دکتر محمدتقی براهنی و همکاران، انتشارات رشد، ۱۳۶۹.
3. Smith CM, Reynard AM. Essentials of pharmacology . W.B. Saunders company. New York. 1995; 466-467.
4. Haddad W. Poisoning and drug overdose in clinical pharmacology of psychotherapeutic drug. 1990; 659-660.
۵. مهدی ن، فیزیولوژی روانی، انتشارات دانشگاه ابوریحان بیرونی، ۱۳۶۰؛ ۳۵۸-۳۵۱.
6. Drachman DA, Leavit J. Human memory and cholinergic system, A relation to goning . Arch Neurology 1974; 30:113-121.
7. Sara SJ. Haloperidol facilitates memory retrieval in rat. Psychopharmacology 1989; 89: 307-310.
8. Quatermain D, et al. Role of lisuride and other dopamine agonist in memory retrieval process . Revan press NewYork 1983; 192-197.
9. Meligeni and Me Gaugh. Norepinephrine attenuation of amnesia produced by diethyl dithio carbamate. Brain Research 1978; 155-164.
10. Katal JW. Biological psychology . Wadsworth publishing company. Belmont, California. 1988; 366-368.
11. Sara SJ. Noradrenergic modulation of selective attention, Its role in memory retrieval. Ann.ny Scand Science 1985; 444: 178-193.
12. Cai JG, Ren GR, jiang GR. Clinical and experimental studies of jianyioral liquid in improving learning and memory of the aged. Suzhou institute of TCM. 1994; 14: 203-206.
۱۳. دیلمیوکالات ج، روانشناسی فیزیولوژیک، ترجمه بیابانگرد، ا و همکاران، انتشارات دانشگاه شاهد، ۱۳۷۴؛ ۶۶۳-۶۶۱.
14. Garcia GM, et al. Repetative treatment with serotonin modifies protein synthesis and protein phosphorylation in the central nervous system of hirudo medicinalis. Physiol and Biochem 1995; 16: 1251-1254.
15. Benejee KK, et al. Effects of human placental extract on brain monoamines and monoamine oxidase activity in rat. Pharmaceutical Technology 1995; 176: 17-24.
16. Katzung BG. Basic and clinical pharmacology , 7th edition , Appelton and lange, California. 1998 ; 476-479.
17. Harvey RA, Champe PC. Lippincott illustrated reviews pharmacology . J.B. Lippincott company. philadelphia New York London Hagestown. 1992; 125.